

Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport

DECRET 71/2017, de 2 de juny, del Consell, pel qual es declara bé d'interès cultural, amb categoria de bé moble, de caràcter individual, la Creu dels Llauradors, coneguda popularment com la Diablessa, d'Orihuela. [2017/5203]

L'article 49.1.5 de l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana estableix la competència exclusiva de la Generalitat Valenciana en matèria de patrimoni històric, artístic, monumental, arqueològic i científic, sense perjudici del que disposa el número 28 de l'apartat 1 de l'article 149 de la Constitució Espanyola. L'article 26.2 de Llei 4/1998, d'11 de juny, de la Generalitat, del patrimoni cultural valencià, disposa que la declaració d'un bé d'interès cultural es farà mitjançant un decret del Consell, a proposta de la conselleria competent en matèria de cultura. Tot això sense perjudici de les competències que l'article 6 de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, reserva a l'Administració General de l'Estat.

Mitjançant la Resolució de 5 de juliol de 2016, de la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, es va acordar incoar l'expedient per a la declaració com a bé d'interès cultural, amb categoria de bé moble de caràcter individual, de la Creu dels Llauradors, coneguda popularment com la Diablessa, d'Orihuela (Alacant.)

S'han complert tots els tràmits legalment preceptius d'acord amb les disposicions vigents.

Consta en l'expedient l'informe favorable a la declaració de bé d'interès cultural del Consell Valencià de Cultura, de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles de València i de la Universitat d'Alacant, de conformitat amb el que estableix l'article 27.5 de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià.

Ahora s'han demanat a les conselleries afectades els informes exigits per l'article 43 de la Llei 5/1983, de 30 de desembre, de la Generalitat, del Consell, les quals no han formulat alegacions. També s'ha donat audiència a les persones interessades en el procediment.

Per tot això, d'acord amb l'article 28.c de la Llei 5/1983, de 30 de desembre, de la Generalitat, del Consell, a proposta del conseller d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, i amb la deliberació prèvia del Consell, en la seua reunió del 2 de juny de 2017.

DECRETE

Article primer. Objecte

Aquest decret té per objecte declarar bé d'interès cultural, amb la categoria de bé moble, de caràcter individual, la Creu dels Llauradors, coneguda popularment com la Diablessa, ubicada al Museu Arqueològic Comarcal d'Orihuela (Alacant), descriure l'obra i determinar els valors excepcionals que incorpora i que justifiquen la seua declaració com a bé d'interès cultural, en l'annex adjunt al present decret, i establir-ne en conseqüència el corresponent règim de protecció.

Article segon. Règim del bé moble declarat bé d'interès cultural

La protecció del pas processional de la Creu dels Llauradors, coneguda popularment com la Diablessa, de la ciutat d'Orihuela (Alacant), queda subjecta al que disposa la secció tercera, Règim dels béns mobles d'interès cultural, del capítol III, del títol II, de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià.

DISPOSICIONS ADICIONALS

Primera. Publicació i inscripció

Aquest decret es publicarà en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* i en el *Boletín Oficial del Estado*, i la declaració s'inscriurà en la secció primera de l'Inventari General del Patrimoni Cultural

Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte

DECRETO 71/2017, de 2 de junio, del Consell, por el cual se declara bien de interés cultural, con categoría de bien mueble de carácter individual, la Cruz de los Labradores, conocida popularmente como la Diablessa, de Orihuela. [2017/5203]

El artículo 49.1.5 del Estatuto de Autonomía de la Comunitat Valenciana establece la competencia exclusiva de la Generalitat Valenciana en materia de patrimonio histórico, artístico, monumental, arqueológico y científico, sin perjuicio de lo que dispone el número 28 del apartado 1 del artículo 149 de la Constitución Española. El artículo 26.2 de Ley 4/1998, de 11 de junio, de la Generalitat, del patrimonio cultural valenciano, dispone que la declaración de un bien de interés cultural se hará mediante decreto del Consell, a propuesta de la conselleria competente en materia de cultura. Todo ello sin perjuicio de las competencias que el artículo 6 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del patrimonio histórico español, reserva a la Administración General del Estado.

Mediante resolución de 5 de julio de 2016, de la Conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, se acordó tener por incoado expediente para la declaración como bien de interés cultural, con categoría de bien mueble, de carácter individual, de la Cruz de los Labradores, conocida popularmente como la Diablessa, de Orihuela (Alicante.)

Se han cumplido todos los trámites legalmente preceptivos de acuerdo con las disposiciones vigentes.

Consta en el expediente, el informe favorable a la declaración de bien de interés cultural del Consell Valencià de Cultura, de la Real Academia de Bellas Artes de San Carlos de Valencia y de la Universitat d'Alacant, de conformidad con lo que establece el artículo 27.5 de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano.

Asimismo se han recabado de las consellerias afectadas los informes exigidos por el artículo 43 de la Ley 5/1983, de 30 de diciembre, de la Generalitat, del Consell, no habiéndose formulado alegaciones por las mismas. También se ha conferido audiencia a las personas interesadas en el procedimiento.

Por todo ello, de acuerdo con el artículo 28.c de la Ley 5/1983, de 30 de diciembre, de la Generalitat, del Consell, a propuesta del conseller de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, y previa deliberación del Consell, en su reunión del 2 de junio de 2017.

DECRETO

Artículo primero. Objeto

Este decreto tiene por objeto declarar bien de interés cultural, con la categoría de bien mueble, de carácter individual, la Cruz de los Labradores, conocida popularmente como la Diablessa, ubicada en el Museo Arqueológico Comarcal de Orihuela (Alicante), describir la obra y determinar los valores excepcionales que incorpora y que justifican su declaración como bien de interés cultural, en el anexo adjunto al presente decreto y estableciendo en consecuencia el correspondiente régimen de protección.

Artículo segundo. Régimen del bien mueble declarado bien de interés cultural

La protección del paso procesional de la Cruz de los Labradores, conocida popularmente como la Diablessa de la ciudad de Orihuela (Alicante) queda sujeta a lo dispuesto en la sección tercera, «Régimen de los bienes muebles de interés cultural», del capítulo III, título II de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano.

DISPOSICIONES ADICIONALES

Primera. Publicación e inscripción

Este decreto se publicará en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* y en el *Boletín Oficial del Estado*, y la declaración se inscribirá en la sección primera del Inventario General del Patrimonio Cultural

Valencià i es comunicarà, així mateix, al Registre General de Béns d'Interès Cultural del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport.

Segona. Incidència pressupostària

La implementació i desenvolupament d'aquest decret no podrà tindre cap incidència en la dotació de tots i cada un dels capítols de despesa assignada a la Conselleria d'Educació, Investigació, Cultura i Esport, i en tot cas s'haurà d'atendre amb els mitjans personals i materials de la conselleria competent per raó de la matèria.

DISPOSICIÓ FINAL

Única. Efectes d'aquesta declaració

Aquest decret produirà efectes l'endemà de publicar-se en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

València, 2 de juny de 2017

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER

El conseller d'Educació, Investigació,
Cultura i Esport,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANNEX

1. Dades del bé objecte de la declaració
Denominació/títol: la Creu dels Llauradors
Altres denominacions: l'Exaltació de la Creu, el Triomf de la Creu, la Diablessa.

Autor: Nicolau de Bussy i Mignan (atribuït)
Cronologia: 1694-1695
Secció: escultura
Mesures: 326 x 150 x 150 cm, aprox.
Matèria: pigments sobre fusta
Tècnica: talla en fusta policromada
Escola: espanyola
Estil: barroc
Estat de conservació: bo
Ús: pas processional de la Setmana Santa, processó del Dissabte Sant
Ubicació: Museu Arqueològic Comarcal d'Orihuela (Alacant)

2. Descripció

Grup escultòric format per una peanya sobre la qual es disposen de baix a dalt: el globus terraqüi (el món), al qual s'entrellacen amb les cames, per sengles flancs, un esquelet (la mort) i un ésser androgín amb faccions grotesques, gestos esglaiadors i lascius (la diablessa). Sobre el globus terraqüi es disposa un gran núvol amb sis angelets i quatre cabets de querubins. Els àngels sostenen els Arma Christi, instruments de la Passió de Crist: l'escala, la canya amb la fel i l'esponja, la corona d'espines, les tenalles, el martell i la creu. Rematant el conjunt s'alça la fusta santa amb la inscripció INRI, sobre la qual descansa un sudari de llenç.

3. Simbolisme

És un grup escultòric de gran complexitat iconològica. La creu, símbol de Crist i de la resurrecció, triomfa sobre el món, el pecat, la mort i la carn, els enemics de l'ànima del cristià. El món apareix representat per un globus terraqüi, que simbolitza la seducció dels béns terrenals i que actua com a eix compositiu del grup escultòric. La diablessa (carn i pecat) s'exhibeix reclinada i recolzant-se sobre un llibre, és un ésser humanitzat de sexe ambigu, rostre grotesc, amb ales de rata penada, cua i banyes, que mostra amb una mà una poma, el fruit de l'arbre del bé i del mal, pel qual es va introduir el pecat en l'ésser humà; el llibre obert fa al·lusió al passatge del Gènesi que arplega aquest relat. Finalment, la mort, representada per un esquelet, també en posició reclinada, aquesta vegada pel costat esquerre, reposa part del seu cos sobre un rellotge, símbol inexorable del pas del temps (tempus fugit), de la vanitat de les

Valenciano, comunicándose, asimismo, al Registro General de Bienes de Interés Cultural del Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.

Segunda. Incidencia presupuestaria

La implementación y desarrollo de este decreto no podrá tener incidencia alguna en la dotación de todos y cada uno de los capítulos de gasto asignada a la conselleria de Educación, Investigación, Cultura y Deporte, y en todo caso deberá ser atendido con los medios personales y materiales de la conselleria competente por razón de la materia.

DISPOSICIÓN FINAL

Única. Efectos de esta declaración

Este decreto producirá efectos al día siguiente de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

València, 2 de juny de 2017

El president de la Generalitat,
XIMO PUIG I FERRER

El conseller de Educación, Investigación,
Cultura y Deporte,
VICENT MARZÀ IBÁÑEZ

ANEXO

1. Datos del bien objeto de la declaración
Denominación/título: la Cruz de los Labradores
Otras denominaciones: la Exaltación de la Cruz, el Triunfo de la Cruz, la Diablessa.

Autor: Nicolás de Bussy y Mignan (atribuido)
Cronología: 1694-1695
Sección: escultura
Medidas: 326 x 150 x 150 cm aprox.
Materia: pigmentos sobre madera
Técnica: talla en madera policromada
Escuela: española
Estilo: barroco
Estado de conservación: bueno
Uso: paso procesional de la Semana Santa, procesión del Sábado Santo
Ubicación: Museo Arqueológico Comarcal de Orihuela (Alicante)

2. Descripción

Grupo escultórico formado por una peana sobre la cual se disponen de abajo arriba: el globo terráqueo (el mundo) al cual se entrelazan con las piernas por sendos flancos, un esqueleto (la muerte) y un ser andrógino con facciones grotescas, gestos sobrecogedores y lascivos (la diablessa). Sobre el globo terráqueo se dispone una gran nube con seis angelitos y cuatro cabecitas de querubines. Los ángeles sostienen los Arma Christi, instrumentos de la Pasión de Cristo (la escalera, la caña con la hiel y la esponja, la corona de espines, las tenazas, el martillo y la cruz). Rematando el conjunto se levanta el madero santo con una inscripción INRI sobre el que descansa un sudario de lienzo.

3. Simbolismo

Es un grupo escultórico de gran complejidad iconológica. La Cruz, símbolo de Cristo y de la resurrección triunfa sobre el mundo, el pecado, la muerte y la carne, los enemigos del alma del cristiano. El Mundo aparece representado por un globo terráqueo, que simboliza la seducción de los bienes terrenos, y que actúa como eje compositivo del grupo escultórico. La diablessa (carne y pecado) se exhibe recostada apoyándose sobre un libro, es un ser humanizado de sexo ambiguo, rostro grotesco, con alas de murciélago, cola y cuernos que muestra con una mano una manzana, el fruto del árbol del Bien y del Mal, por el cual se introdujo el pecado en el ser humano; el libro abierto hace alusión al pasaje del Génesis que recoge este relato. Finalmente, la Muerte, representada por un esqueleto, también en posición recostada, esta vez por el lado izquierdo, reposa parte de su cuerpo sobre un reloj, símbolo inexorable

coses terrenals i de la fugacitat de la vida. Els Arma Christi, portats pels àngels junt amb la fusta i un sudari de llenç (per a baixar el cos), ens recordarien la passió, mort i resurrecció de Jesús.

4. Context històric i valors patrimonials

Al segle XVII, els gremis d'Orihuela s'incorporen gradualment a la processó del Divendres Sant, la més antiga de la Setmana Santa d'Orihuela. En aquest context, el Gremi de Llauradors encarrega a Nicolau de Bussy aquest conjunt escultòric el 1694 per a poder participar en la processó. El pas eixirà per primera vegada en la Setmana Santa del 1695. Des del 1955 (i fins a l'actualitat), l'eixida del pas en Divendres Sant passarà al Dissabte Sant.

La datació de la diablesa la fa el pas més antic de la Setmana Santa d'Orihuela. L'estil utilitzat per l'artista es troba dins dels cànons barrocs europeus amb reminiscències centreeuropees. El que fa que aquest pas siga únic és la qualitat artística de les tallés; l'original iconografia que la caracteritza, molt allunyada dels cànons escultòrics religiosos d'època barroca en aquell moment a Espanya; el simbolisme dels seus personatges i dels atributs que porten, i la manera en què desfila en la processó. En aquest sentit, podem dir que es tracta d'un disseny escultòric transgressor i molt singular, amb precedents en obres com el pas sevillà de «la Canina» i en la Columna de la Pesta de Viena (1687).

El grup escultòric forma part del seguici de la processó del Sant Enterrament, organitzada des dels seus orígens per la corporació municipal junt amb altres passos religiosos (que varien en nombre i ordre segons les èpoques), i un personatge denominat Cavaller Cobert, persona de mèrit triada per les autoritats oriolanes per a portar el penó negre amb els símbols de la passió i l'escut d'Orihuela. La comitiva, encapçalada pel cavaller cobert, ix de l'església de les Santes Justa i Rufina presidida per la corporació municipal, i d'ací fins a la catedral, que travessa i on s'incorpora el bisbe. En aquesta no entra el pas de la Diablessa, que prossegueix en solitari rodejant la catedral i es reincorpora a la processó a l'eixida. Són reminiscències d'una antiga tradició que veta l'accés del pas de la Diablessa a la catedral, pel seu contingut profà i la particular representació del seu personatge.

La processó del Sant Enterrament d'Orihuela està completament documentada i protocolitzada des de principis del segle XVII. La Creu dels Llauradors és el pas més antic conservat, i és inusual dins de les processons de la Setmana Santa espanyola, i en particular de l'oriolana, ja que és l'únic pas en què ix la imatge del diable, en la processó que conserva encara el caràcter estamental de l'antic règim.

5. Règim de protecció

El bé objecte de la declaració queda subjecte al que disposa la secció tercera, Règim dels béns mobles d'interès cultural, del capítol III, títol II, de la Llei 4/1998, d'11 de juny, del Patrimoni Cultural Valencià.

del paso del tiempo (tempus fugit), de la vanidad de las cosas terrenas y de la fugacidad de la vida. Los Arma Christi portados por los ángeles junto con el madero y un sudario de lienzo (para descender el cuerpo) nos recordarian la pasión, muerte y resurrección de Jesús.

4. Contexto histórico y valores patrimoniales

En el siglo XVII los gremios de Orihuela se van incorporando paulatinamente a la procesión del Viernes Santo, la más antigua de la Semana Santa de Orihuela. En este contexto el Gremio de Labradores encarga a Nicolás de Bussy este conjunto escultórico en 1694 para poder participar en la procesión. El paso saldrá por primera vez en la Semana Santa de 1695. Desde 1955 a la actualidad, la salida del paso en Viernes Santo pasará al Sábado Santo.

La datación de la diablesa la hace el paso más antiguo de la Semana Santa de Orihuela. El estilo utilizado por el artista se encuentra dentro de los cánones barrocos europeos con reminiscencias centroeuropeas. Lo que hace único este paso es la calidad artística de las tallas, la original iconografía que la caracteriza, muy alejada de los cánones escultóricos religiosos de época barroca en ese momento en España, el simbolismo de sus personajes y de los atributos que portan, sin olvidarnos del modo en el que procesiona. En este sentido podemos decir que se trata de un diseño escultórico trasgresor y muy singular con precedentes en obras como el paso Sevillano de «la Canina» y en la Columna de la Peste de Viena (1687).

El grupo escultórico forma parte del cortejo de la procesión del Santo Entierro organizada desde sus orígenes por la corporación municipal junto con otros pasos religiosos (que varían en número y orden según las épocas), y un personaje denominado «Caballero Cubierto» persona de mérito escogida por las autoridades oriolanas para llevar el pendón negro con los símbolos de la pasión y el escudo de Orihuela. La comitiva, encabezada por el caballero cubierto sale de la iglesia de las Santas Justa y Rufina presidida por la corporación municipal, y de aquí hasta la catedral que atraviesa la procesión y donde se incorpora el obispo, templo al que no entra el paso de la Diablessa que prosigue en solitario rodeando la Catedral, y se reincorpora a la procesión a la salida de la misma. Son reminiscencias de una antigua tradición que veta el acceso del paso de la Diablessa a la catedral, por su contenido profano y la particular representación de su personaje.

La procesión del Santo Entierro de Orihuela está completamente documentada y protocolizada desde principios del siglo XVII siendo La Cruz de Labradores el más antiguo conservado. Un paso inusual dentro de las procesiones de la Semana Santa española, y en particular de la oriolana, siendo el único paso en el que la imagen del diablo sale en esta procesión que conserva todavía el caràcter estamental del antiguo régimen.

5. Régimen de protección

El bien objeto de la declaración queda sujeto a lo dispuesto en la sección tercera, Régimen de los bienes muebles de interés cultural, del capítulo III, título II de la Ley 4/1998, de 11 de junio, del patrimonio cultural valenciano.